

v západoevropských literaturách nejen bylo, ale také vzniklo a do Polska se specificky přenášelo. To ovšem platí i pro jiné slovanské literatury a nejen je; např. německá, jež se v moderním slova smyslu emancipovala vlastně až v 18. století zejména zásluhou hnutí Sturm und Drang a hlavně J. W. von Goetha a F. Schillera. Výklad se zastavuje na prahu moderny, která by tam však – aspoň svými dekadentními počátky – neměla chybět, pokud antologie slibuje přehled až do konce 19. století.

Antologie Michala Przybylského a Moniky Hornové je produktem mladé české polonistické generace a reflektuje její představy o literárním vývoji: svěžest výkladu, individuální přístup k výběru textů, didaktická obratnost a nálehavost, dobrá metodická úroveň z ní činí – nehledě na uvedené připomínky – dobrý učební text pro české polonisty, první zevrubnou informaci a dotyk polských textů v běhu staletí. Po dlouhém půstu v této oblasti třeba tuto v podstatě úspěšnou snahu a také generační manifestaci hodnotit jednoznačně kladně.

Ivo Pospíšil

Ruská umelecká kultúra v 20. storočí

Európske dejiny sprevádzajú odlišnosti ako následok a dôsledok zásadných spoločenských a politických zmien aj v minulom storočí. Pritom si európske národné spoločenstvá uchovávajú priestorovú aj kultúrnu blízkosť prostredníctvom areálových až medziliterárnych kontaktov, ktoré sprevádza tradícia národných zvykov a jazykov, kultúry a umenia, a tak sú napriek okolnostiam a odlišnostiam zomknuté nielen priestorom a udalosťami, ale najmä vzájomnými vzťahmi. Najskôr preto každý pohyb v európskej národnej a kultúrnej štruktúre si žiada svoje vysvetlenie, zdôvodnenie a naznačenie príčin aj následkov, ktoré ovplyvnia nielen identitu kultúrneho celku, ale rezonujú aj v ďalších národných a kultúrnych spoločenstvách kontinentu, lebo nimi, hoci aj odlišne dokážu, reagovať na globalizujúce alebo zblížujúce iniciácie práve svojou kultúrou.

Ivana a Valerij Kupkovci¹ sa ruskej kultúre, predovšetkým umeleckej literatúre upísali svojimi profesionálnymi aj osobnými väzbami. Popri literárnovednej a lingvistickej

1 Spoluautorsky pripravili *Ivana Kupková* a *Valerij Kupka* publikácie KUPKA, V., KUPKOVÁ, I.: *Slovník ruskej literatúry 11. – 20. storočia*. Bratislava: Veda, 2007; KUPKA, V., KUPKOVÁ, I.: *Krátky slovník ruskej kultúry 20. storočia*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2009; KUPKA, V., KUPKOVÁ, I.: *Ruská literatúra 18. – 21. storočia*. Bratislava: Veda, 2013; KUPKA, V., KUPKOVÁ, I.: *Slovník ruskej umeleckej kultúry 20. storočia*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 2014.

aktivite sú spoločne posledné desaťročia oceňovaní za preklady ruskej aj ukrajinskej literatúry do slovenčiny.

Valerij Kupka² sa vyjadruje žánrami kultúrnej publicistiky k dejinám aj k novej ruskej kultúre a literatúre, čitatelia sa s ním zblížujú prostredníctvom jeho poézie.

V kultúrnej praxi prešli vydavateľské, profesijné a odborné zázemia od deväťdesiatych rokov zložitými procesmi, čo spôsobilo i to, že z rozličných príčin rezignovali na tradíciu aj na prítomnosť ruskej a sovietskej literatúry v slovenskom literárnom a kultúrnom živote. Kultúrne zázemie, ktoré sa sústreďuje na udržanie vzájomnej slavistickej tradície a tlaku problémov, s ktorými sa kultúrna prax vyrovná, vyvolali oživenie znalosti ruštiny v mladej čitateľskej generácii a vyúsťovali do záujmu o seriózne poznanie situácie v ruskej kultúre nového tisícročia.

Ivana a Valerij Kupkovci, popri prekladoch umeleckej literatúry od klasikov po aktuálnu produkciu vychádzali v ústrety tým, ktorých zaujíma jazyk, jeho tvoriví užívatelia a ich literárne či širšie umelecké aktivity tak, že postupne pripravili aj zverejnili náučné a prehľadové publikácie, ktoré vyústili do vydania profilovo koncipovaného *Slovníka ruskej umeleckej kultúry 20. storočia*³.

Prípravu na náročný žáner, za aký formu nimi zvoleného biobliografického typu slovníka koncipovaného z autorských (menných) hesiel a vecných hesiel dopĺňajú dva náučné doplnky⁴, ktoré do autorského a umeleckého priestoru uvedie Predslov a užitočný prierez politickými a spoločenskými dejinami ruskej a sovietskej spoločnosti v minulom storočí.

Slovník nemusí byť iba príručná pomôcka. Autori Slovníka ruskej umeleckej kultúry 20. storočia rešpektovali alfabeticky zoradené výkladové heslá autorov ruskej a sovietskej umeleckej kultúre v minulom storočí s presahom do 21. storočia, napríklad aktívnu prítomnosť Vadima Abdrašilova, Sofie Gubajdulinovej či Nikitu Michalkova, no aj ďalších, ktorí svojou tvorbou a aktívnou účasťou formujú moderný ruský kultúrny život. Užívateľ slovníka tak získava seriózne informácie, ktoré zachytávajú čas, tvorbu, hodnotiaci prístup nielen konkrétnej autorskej dielne, ale vo vecnom súbore hesiel

2 Valerij Kupka (1962) vydal básnické zbierky KUPKA, V.: *Nestálosť*. Levoča: Modrý Peter, 1994; KUPKA, V.: *Skomorošina*. Lvov: Do-press 1995; KUPKA, V.: *Líza tichšia ako kláštor*. Košice: Tichá voda 2001; KUPKA, V.: *Dom bez svetla*. Prešov: Spolok rusinských spisovateľov, 2004; KUPKA, V.: *Zabudnutá štvrtá strana*. Bratislava: F. R. & G. spol. s r. o., 2014 a editorsky aj ako prekladateľ pripravil invenčné knižné antológie *Ruská moderna*. Bratislava: Slovart, 2011 a *Ruská avantgarda*. Bratislava: Slovart, 2013.

3 KUPKA, V., KUPKOVÁ, I.: *Slovník ruskej umeleckej kultúry 20. storočia*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2014. 296 s. ISBN 978-80-555-1220-4.

4 KUPKA, V., KUPKOVÁ, I.: *Preslov*. In: KUPKA, V., KUPKOVÁ, I.: *Slovník ruskej umeleckej kultúry 20. storočia*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2014, s. 7 – 50; HARBULOVA, I.: *Milníky ruských dejín v storočí extrémov*. In: KUPKA, V., KUPKOVÁ, I.: *Slovník ruskej umeleckej kultúry 20. storočia*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2014, s. 51 – 88.

aj profily skupinových či inak kolektívne zverejňovaných artefaktov, ideí, estetiky, tematiky zachytávajúcej vnútorné pohyby v ruskej kultúre a literárnom živote.

Storočie, v ktorom Slovník ruskej umeleckej kultúry 20. storočia predstavuje základné vývinové pohyby v konkrétnom kultúrnom a umeleckom účinkovaní v národnom kultúrnom spoločenstve, predurčil jeho spoločenský kontext, generačné a umelecké profilovanie jednotlivostí a jednotlivcov, ale aj etnická jedinečnosť zachytená ako vývinový prierez ruskou (sovietskou) tvorbou v hudobnom (*Podoby ruskej hudby 20. storočia*), divadelnom (*Ruské divadlo 20. storočia*), výtvarnom (*Ruské výtvarné umenie 20. storočia*) a filmovom umení (*Základné etapy vývoja ruského filmu v 20. storočí*). Profilové náhľady do jednotlivých umení v Predslove uvádza poznatok: „Hoci sa zlatým vekom ruskej kultúry zvykne nazývať 19. storočie (vdaka veľkým menám literatúry, hudby a výtvarného umenia), 20. storočie prinieslo nemenej výrazných osobností, navyše takých, ktoré ovplyvnili nielen domáce, ale aj svetové dianie [...]. Povedať, aký prívlastok dostane umelecké 20. storočie – na to je možno ešte priskoro, ale určite to bolo storočie dynamické a rôznorodé, storočie ustavičného hľadania a experimentovania“⁵.

Formálne slovník sprevádzajú nevyhnutné súčasti jeho žánru, aby sa nielen orientačne, ale predovšetkým kontextom a hodnotovo bolo možné sústrediť na kontinuitu podložia javu, na zámer a metodiku autorov publikácie, ide o zoznam skratiek, menné heslá a vecné heslá. Autori publikácie nevymedzili pre svoj koncept termín kultúra, ale výber umeleckých foriem, tvorcov, artefaktov a ich prepájanie v čase, kultúrnej a politickej praxi sovietskej a ruskej spoločnosti, rezonancia ruského umenia v európskom prostredí prerástli informačnú hodnotu slovníka, rozšírili ho o prehľadne, informačne nasýtené odborné odkazy a pripravili aktuálnu prierezovú príručku o sovietskom a ruskom umení v minulom storočí v tých jeho odvetviach, ktoré prekročili hranice krajiny svojho vzniku. Serióznosť zámeru autorov podporí zverejnenie odborných prameňov pre záujemcov o širšie poznanie toho, o čom výkladová časť, alebo časť hesiel ponúka v slovníku.

To, že Kupkovci mali premyslenú tendenciu, funkciu a poslanie svojej publikácie dotvára v spoločenskej a kultúrnej praxi užitočný prierezový náhľad historičky *Lubice Harbuľovej*, ktorá svoj výskum venuje ruským a sovietskym dejinám, aby v slovníku doplnila, podporila to, čo od neho očakávali zostavovatelia, teda dejinnú kontinuitu ruskej spoločnosti a profesijne vecný pohľad do náročných dejinných úsekov, ktorými prešla krajina a jej umenie v minulom storočí. *Lubica Harbuľová* ponúka užívateľom slovníka *Míľniky ruských dejín v storočí extrémov*.

5 KUPKA, V., KUPKOVÁ, I.: *Slovník ruskej umeleckej kultúry 20. storočia*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2014, s. 7.

Exkurz do ruského umenia 20. storočia vymedzili Ivana a Valerij Kupkovci dvoma termínmi: hľadanie a experimentovanie. Ľubica Harbuľová vývinovo rekonštruuje a interpretuje minulé sovietske (ruské) storočie ako čas naplnený extrémami. Pri pozornom hľadaní súradníc obidvoch autorských tímov sa zvyrazňuje dramatický vplyv politiky, ekonomiky a moci na autonómnosť a autentickosť umenia, na tvorbu jednotlivých jeho výrazných estetických sústav a na osobnosť tvorcu aj umelca, na ich ambíciu dohovoriť sa svojím talentom so spoločnosťou.

Ruské minulé storočie svojou hektikou neulažčilo tvorcom umenia takmer nič, a predsa – ako rekonštruuje *Predslov a Mílniky ruských dejín v storočí extrémov* – koordinátom medzi dejinami spoločnosti a dejinami i prítomnosťou umenia, ktoré v nej vzniká, sú čas a osobnosť tvorcu, spoločnosť a jej vzťah ku kultúre, dôstojnosť umenia a tvorcu, teda rešpektovaný priestor a žičlivá príležitosť na uskutočnenie umeleckej výpovede, výrazu, zobrazenia osobného a spoločenského zmýšľania a života.

Predslov sa s ruským umením 20. storočia koncepcne vyrovnal druhovo a ponúka hodnotový pohľad na artefakty, ktorými ruská kultúra a umenie podnecovali pohyb v európskom umeleckom živote. *Mílniky ruských dejín v storočí extrémov* (od *Predrevolučné Rusko* až po *Od reforiem M. Gorbačova k rozpadu Sovietskeho zväzu*; od 1901 po 1991) rešpektujú metodiku práce s historickým materiálom. Jednotlivé prelomové úseky sa vymedzujú časom⁶ alebo dominantnou osobnosťou, ktorá ruské dejiny utvárala prostriedkami politiky a ekonomiky, čím sa rekonštruje periodizácia politických aj spoločenského procesu. Popri tom sa zaznamenávajú v podtituloch jednotlivých dejinných vývinových častí javy, udalosti, dôsledky, ktoré sa aktívne aj dramaticky zapojili do mílnikov a do existencie aj dôsledkov extrémov v sovietskej a ruskej spoločnosti minulého storočia.

Slovník ruskej umeleckej kultúry 20. storočia posúva svoj žáner dopredu, alebo inak, rozširuje svoju funkciu od personálnej a javovej informácie po výklad a objasňovanie vývinového procesu v umeniach; ale čo isto väčšmi ocení užívateľ publikácie, v politických dejinách ruskej a sovietskej spoločnosti v minulom storočí.

Viera Žemberová

6 Ako príklad *Predrevolučné Rusko* (od začiatku 20. storočia do roku 1917 (s. 51 – 59) alebo *Obdobie stagnácie (zástoj) neostalinovská etapa vo vývoji Sovietskeho zväzu* (1964 – 1985), s. 76 – 80.